

АЛЕКСАНДАР ВАСИЉЕВИЋ

ИНСТИТУТ ЗА ЕВРОПСКЕ СТУДИЈЕ
БЕОГРАД
av.iesbg@gmail.comDOI: <https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2025.84.2.4><https://orcid.org/0009-0003-9167-6224>УДК: 271.2-558.3
392.35:316(497.11)"19/20"

ПРИМЉЕНО: 11.4.2025..

ОДОВРЕНО: 14.8.2025.

ДУХОВНО СРОДСТВО: КОНТЕКСТ САВРЕМЕНИХ ИЗАЗОВА

Сажетак: Ово истраживање разматра савремени контекст, смисао и значај институције кумства, полазећи од питања да ли се она данас правилно афирмише? Централна хипотеза рада заснива се на поимању духовног сродства као елемента од суштинског и спасоносног значаја у икономији Цркве, а не као дела традиције и очувања културне баштине. Анализом историјског развоја, аутор идентификује круцијалне тачке сродства које су, у савременом контексту, делимично угрожене. Истраживање је усмерено ка актуелним изазовима са којима се институција суочава у XXI. веку. У кључним деловима рада се разматрају дисконтинуитет духовног сродства, ограничавање кумства на једну генерацију, импликације услед повећања броја кумстава, као и одговор кумства на начело родне равноправности.

► *Кључне речи:* кумство, духовно сродство, црквено право, социологија религије, родна равноправност.

1. УВОД

У савременом свету, који се убрзано мења, не само из деценије у деценију већ и из године у годину, институције хришћанства суочавају се са бројним изазовима. Питања вере и духовне суштине у светлу неопходног ревитализовања верског живота на глобалном нивоу захтевају богонадахнуте теологе, који ће, у контексту савремених религијских изазова, оснажити искуство и праксу засновану на човековом односу према Богу. Једна од значајних тема у православној традицији која заузима посебно место у црквеном животу јесте институција кумства. Ипак, савремени православни теолози су овој теми посветили релативно мало пажње. Слична ситуација

је и у дисциплинама етнологије и антропологије, где је академски дискурс углавном усмерен на традиционалне теме и постојеће полемике, често без конкретних и конструктивних решења.

Истраживање најпре разматра установљење и историјски развој кумства, које је нераскидиво повезано са Светом тајном Крштења. Његово порекло се темељи на речима из Јеванђеља, а сама пракса кумства се јавља као одговор на потребу за сведоком који ће потврдити моралну достојност кандидата за улазак у Цркву Христову. Од најранијих векова хришћанства, Црква је придавала велики значај улози сведока у процесу пријема нових чланова у заједницу. Из ове праксе, почев од IV века, развила се институција кумства, која је добила посебан значај не само у црквеном већ и у ширем друштвеном контексту. Током времена, кумство је превазишло оквири личних односа и попримило карактер духовног сродства, што је довело до различитих тумачења и канонских ограничења.

У даљем истраживању, пажња ће бити усмерена на значајне промене које је институција кумства претрпела услед друштвених токова савременог доба. Један од најважнијих изазова јесте потискивање његове суштинске улоге у други план, при чему се кумство све чешће користи као средство за стицање друштвених и материјалних привилегија. У том контексту, приметна је све учесталија злоупотреба ове институције у сврху обезбеђивања повлашћеног положаја у друштву.

Савремени трендови довели су до дисконтинуитета у преношењу кумства, при чему се оно све чешће бира на основу личних емпатија, а не у складу са наслеђеном привилегијом. Иако је вековима важило неписано правило да се кумство преноси „с колена на колено“, данас је све присутнија пракса „кумства једне генерације“. Ова промена носи са собом одређене предности, али и изазове. Историјски посматрано, однос кумова је био перманентан и прекидао се само у изузетним случајевима, који ће бити анализирани у наставку рада. Млађе генерације, међутим, све чешће бирају кумове према критеријуму личног пријатељства, чиме се губи култни карактер ове институције. Иако Црква не доводи у питање нове облике кумства, нарочито уколико они доприносе духовном узрастању, њен став остаје да оно треба да буде засновано на заједничком духовном путу, а не искључиво на традиционалном формализму.

Један од занимљивих аспеката кумства у контексту савремене расправе о родној равноправности односи се на питање да ли је кумство родно неутрална институција или постоје значајне разлике у улогама мушкараца и жена у овом односу. Ово истраживање настоји да анализира тај аспект, процењујући да ли традиционални оквири кумства остављају простор за равноправнију улогу оба пола или се, напротив, задржавају одређене родне асиметрије.

2. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ИНСТИТУЦИЈЕ КУМСТВА: ОД КУМСТВА ДО ДУХОВНОГ СРОДСТВА

Установљење Свете тајне Крштења везује се за Христове речи из Јеванђеља по Матеју и Марку: „Идите и научите све народе, крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа“ (Мт 28, 19; Мк 16, 15-16). Још од првих векова хришћанства, Црква је бирала чланове заједнице који би сведочили о моралном животу кандидата који приступа хришћанству.¹ Из историјских извора који о томе говоре, јасно је да је оваква пракса настала као мера опреза приликом примања нових чланова у хришћанску заједницу, чиме се уводи институција сведока.² Управо из ове улоге сведока, који су пред заједницом преузимали одговорност за достојност кандидата, постепено се развила институција кумства.³

Прва писана сведочанства о кумовима датирају из IV века и везују се за *Кршћенске њоуке Светиої Јована Златоустіої*.⁴ Постоје мишљења да је Свети Јован Златоусти међу првима говорио о кумству у контексту дужности кума као јемца и духовног родитеља, односно старатеља.⁵

Улога кумова додатно се усложњава након VI века, када кумство излази из оквира ужег круга пријатеља и родбине, те се за кумове све чешће бирају особе које нису у сродству са породицом крштаваног. Овакви примери могу имати одређене предности и недостатке. С једне стране, стварање нових веза могло је допринети духовном узрастању, док је, с друге стране, кумство често коришћено као средство за стицање друштвеног угледа, политичких савеза или економских привилегија.

Такав приступ доводи до посматрања кумста као посебне форме духовног сродства (лат. *cognatio spiritualis*), које се разликује од природног – биолошког сродства (лат. *cognatio naturalis*), али поприма сличну тежину у друштвено-правном контексту.⁶ Основ за настанак духовног сродства у

¹ Свети Иполит Римски, „Апостолско предање“, in *Дела айосітолских ученика*, прев. Епископ Атанасије Јевтић (Врњци: Братство Св. Симеона Мироточивог – Требиње: Видослов, 2002), 436.

² Латинске речи којима је означен сведок у Цркви су *fideiussor* и *sponsor*. У литератури се појављује и нешто млађа реч грчког порекла: *Αναδοχος*. Види у: Guido Alfani, “Spiritual Kinship Between Forman Norms and Actual Practice: A Comparative Analysis in the Long Run (from the Early Middle Ages until Today)”, in *New Directions in Spiritual Kinship*, eds. Thomas Todne, Malik Asiya and Wellman Rose (Cham: Springer International Publishing, 2017), 32.

³ Дарко Јелић, „Служба лаика у светотајинском животу древне Цркве као образац за служење у савременом светотајинском животу“, in *Српска теологија данас*, прир. Богољуб Шижакловић (Београд: Православни богословски факултет, 2014), 337.

⁴ Saint John Chrysostom, *Baptismal Instructions*, transl. Paul W. Harkins (New York: Newman Press, 1963), 43–55.

⁵ Види у: Lynch Joseph, *Godparents and Kinship in Early Medieval Europe* (New Jersey: Princeton University Press, 1986), 44–50.

⁶ Alfani, “Spiritual Kinship”, 29.

теолошком контексту је благодат Божја која се излива на новокрштеног члана Цркве, симболички представљајући догађај новог рођења у Духу и нов однос, који тада настаје између родитеља новокрштеног детета и његовог кума, као саодговорних лица за духовно и телесно одрастање детета и његово васпитање у духу црквене вере и предања.⁷ У том смислу, развила се терминологија која је разликовала вертикалне и хоризонталне везе у оквиру духовног сродства. Вертикална веза обухвата однос између кума и крштаваног, док хоризонтална веза подразумева однос између кума и родитеља крштаваног, као и односе између породица кумова и крштаваних.⁸

Развој духовног сродства произвео је различите интерпретације. Док једни посматрају духовно сродство као инструмент зачећа друштвених односа црквеног и друштвеног живота, други га доводе у везу с ритуалним праксама, чиме се његов значај релативизује. Посебно је занимљив став Б. Јусена, који духовно сродство изједначава са биолошким (крвним) сродством, одбацујући све интерпретације које умањују његов значај.⁹

У православној теологији институција кумства није била предмет бројних истраживања, што је делом последица чињенице да кроз историју није изазивала озбиљне теолошке или канонске контроверзе. Кумство је, утемељено на црквеним канонима, сматрано стабилном и непроменљивом институцијом. Ипак, значајан допринос проучавању ове теме дао је епископ Никодим Милаш, чије дело *Црквено љраво* представља један од најзначајнијих канонских приручника у српској теологији. Он детаљно разматра питање кумства и прописе који одређују ко може, а ко не може бити кум. У том контексту, Милаш наводи:

„При крштењу уведено је од најстаријих времена, да мора бити и кум (αναδοχος, восприемникъ), којег је дужност да јамчи пред црквом за православно вјеровање свога кумчета и за духовно његово васпитање. По каноничким прописима кумовати не може при крштењу: иновјерац, малолетни, калуђер, родитељи својој деци, слабоумни, јавни грјешници, и сва она лица, која имају зао глас у друштву.“¹⁰

Детаљну анализу кумства у контексту Свете тајне Крштења дао је Димшо Перић, који се у свом делу *Црквено љраво* позива на 53. правило

⁷ Зоран Деврња „Канонско-правна проблематика брачних сметњи“, *Бојословље* № 1 (2013): 139.

⁸ Никола Мутавцић, *Кумство и духовно сродство у сјисима оцаца и канонским зборницима љавославне Цркве*, мастер рад (Београд: Православни богословски факултет, 2016), 33–35.

⁹ Види Bernhard Jussen, *Spiritual Kinship as Social Practice – Godparenthood and Adoption in Early Middle Ages*, transl. Pamela Selwyn (Newark–London: University of Delaware Press and Associated University Press, 2000), 16–23.

¹⁰ Никодим Милаш, *Православно црквено љраво* (Мостар: Издавачка књијница Пахера и Кисића, 1902), 588.

Трулског сабора, према којем духовно сродство има већу снагу од сродства по телу.

Овим ставом додатно се наглашава значај кумства, које се у православном учењу уздиже изнад биолошког сродства. Перић такође истиче дужности кума, посебно наглашавајући обавезу његовог високог поштовања, као и његову улогу у избору хришћанског имена за дете.¹¹

3. ДУХОВНО СРОДСТВО И ХХІ ВЕК

Институција кумства у ХХІ веку суочава се са бројним изазовима. Основни разлог се налази у чињеници да се у оквирима црквене и народне традиције и даље негује институција кумства, али је њено суштинско значење у одређеној мери маргинализовано. Стиче се утисак да оно данас опстаје искључиво као формални чин, док се важност његове духовне димензије сврстава у други план. Углавном се кумство разматра у контексту Свете тајне Крштења, што представља делимичан приступ овој значајној институцији. Нови правци духовног сродства повезани са модернизацијом и секуларизацијом могу допринети опадању утицаја религије у савременом свету.¹²

Један од изазова духовног сродства у ХХІ веку јесте плуралитет термина који га означавају. Данас се кумом назива особа која доводи и сведочи за кандидата за крштење (*sponsor*), активно учествује у чину Свете тајне Крштења и стара се о духовном животу крштаваног. Међутим, савремена језичка терминологија не прави јасну разлику између кума и кумчета, иницијалних чинилаца сродства које настаје крштењем, и родитеља кумчета, који се такође ослонљавају као кумови. Овај термилошки недостатак присутан је и у другим језицима, попут енглеског (*godfather/godmother*), шпанског (*padrino/madrina*), француског (*parraine/marraine*) и др.¹³

Други важан изазов савременог доба односи се на злоупотребу институције кумства. Кумство није само свечани чин сведочења на венчању и крштењу, нити се исцрпљује у формалном обећању старања о духовном животу крштаваног. Једно од кључних питања у овом контексту јесте постојање црквене контроле над испуњавањем духовних обавеза које кум

¹¹ Види у: Димшо Перић, *Црквено право* (Београд: Правни факултет Универзитета, 2006), 141.

¹² Todne Thomas, Rose Wellman and Asiya Malik, "Re-sacralizing the Social: Spiritual Kinship at the Crossroads of the Abrahamic Religions", in *New Directions in Spiritual Kinship*, eds. Todne Thomas, Asiya Malik and Rose Wellman (Cham: Springer International Publishing, 2017), 11.

¹³ Једино се у латинском језику појављују термини *compater/commater*, којима се означава духовна веза између кума и кумчевих родитеља. Види Мутавџић, *Кумство и духовно сродство*, 3-4.

преузима. У црквеној пракси не постоји механизам који би пратио искреност и посвећеност кума у духовном вођењу кумчета, док се црквена контрола углавном односи на морални аспект и пастирску природу институције кумства.¹⁴ Истовремено, одређени вид контроле постоји у домену брачних сметњи, будући да се у православном брачном праву преплићу категорије духовног и крвног сродства.¹⁵

Оно што посебно брине јесте чињеница да данас преовлађују политичке, економске и друге злоупотребе кумства. Често се кумство користи као средство за стицање привилегованог положаја у друштву, уместо да буде темељ за духовно узрастање. Чак и ако се прихвати да кум има пресудну улогу у духовном развоју детета, логично је очекивати да то буде особа која је истински члан Цркве и осведочени уд Тела Христовог.¹⁶ Међутим, у пракси, родитељи често бирају кумове према њиховој друштвеној или материјалној моћи, верујући да ће им такав избор обезбедити бољи живот, док се духовне обавезе занемарују или сврставају у други план. Напознавши пример злоупотребе кумства у савременој демократији и импликације политике кумства на друштвено-економски и политички развој је у западноафричкој држави Нигерији. У анализираном раду примећује се да дубоко укоренење везе духовног сродства имају негативан утицај на друштвено-економски и политички развој нације, ограничавајући власт на малобројне елите повезане политиком кумства.¹⁷

У литургијском чину Свете тајне Брака кум заузима централно место као сведок и посредник. Према традицији, кумство се наслеђује по мушкој линији, што значи да онај ко је крстио младожењу обично поново преузима улогу кума на венчању.¹⁸ У периоду након Другог светског рата, када су црквена венчања била потиснута, улога кума проширена је на сведока приликом грађанске регистрације брака. Ова промена довела је до тога да су младенци у урбаним срединама све чешће за кума бирали најбољег пријатеља младожење, а не породичног (старог) кума. Истовремено, младине најбоље другарице су добијале улогу другог сведока, што је такође допринело промени традиционалне структуре кумства.¹⁹

¹⁴ Види 53. правило Трулског сабора: Слободан Продић, *Книја љавиль* (Требиње: Видослов, 2016), 94.

¹⁵ Види Александар Васиљевић, „Канонскоправна анализа неотклоњивих брачних сметњи“, *Богословље* LXXXI, № 1 (2022): 67–69.

¹⁶ Мутаџић, *Кумство и духовно сродство*, 46.

¹⁷ Fatima Ahmed and Mustapha Alhaji Ali, „Politics of Godfatherism and its Implication on Socio-Economic and Political Development of Nigeria“, *American International Journal of Social Science Research* 4, № 1 (2019): 9–19.

¹⁸ Снежана Шапоњић-Ашанин, „Свадба у служби обреда прелаза“, *Зборник радова Народног музеја* 38 (Чачак, 2008), 347.

¹⁹ Шапоњић-Ашанин, „Свадба у служби обреда прелаза“, 367.

Један од значајних изазова ХХI века јесте и постепено укидање генерацијског (породичног) континуитета духовног сродства. Услед доминације грађанске регистрације брака, сведоци који нису кумови све чешће преузимају улогу сведока на црквеном венчању. Ова пракса је уобичајена у модерном избору кумова и доводи до тога да критеријум за избор кума све више постаје пријатељство и свакодневна блискост, а не духовна улога, партиципација у светотајинском животу Цркве и духовном васпитању детета.

4. ПРЕКИД ТРАДИЦИОНАЛНОГ КУМСТВА И КУМСТВО ЈЕДНЕ ГЕНЕРАЦИЈЕ

Кумство је у православној традицији институција која ужива дубоко и искрено поштовање. Народна изрека „Бог на небу, кум на земљи“ сведочи о његовом значају. Један од најважнијих народних обичаја Срба био је да се кумство не прекида, већ да се преноси с колена на колено. Прекидање или промена кумства могући су само у изузетним околностима, као што су промена вере, екскомуникација из Цркве, дугогодишња робија, јерес, раскол, неморалан живот, смрт без наследника, тешка болест или други озбиљни разлози.²⁰

Поштовање кума и кумства подразумева очување континуитета породичног духовног сродства, што укључује преношење традиције на млађе генерације. Међутим, приметно је да се овај обичај чешће одржава међу старијим генерацијама, док млађи све више бирају кумове према критеријуму тренутног пријатељства, чиме кумство губи свој традиционални, култни значај.

Данас је традиционално кумство у опадању и углавном се задржало у руралним срединама. Све је мање примера у којима се континуитет старог кумства не прекида, већ чува и прослеђује. Према народном веровању, кумство је светиња, а напуштање кума без његове сагласности сматра се лошим знаком за породични напредак и добробит. Уколико до промене кума ипак дође, она би требало да се изврши уз његов опроштај или допуштење, или у случајевима када он сам више није у могућности да кумује.²¹

Уочљиво је да су народна схватања о кумству у великој мери у складу са ставовима Цркве, без потребе за додатним теолошким интерпретацијама. Међутим, овакво поимање је често праћено сујеверјем и страхопоштовањем, што је утицало на перцепцију кумства. Иако су генерацијски преносена кумства могла да учврсте односе љубави и поштовања, поставља се

²⁰ Перић, *Црквено право*, 141.

²¹ Никола Пантелић, „Село, сродство и породица“, *Гласник Етнографског музеја* 28-29 (1966): 167; Мутавџић, *Кумство и духовно сродство*, 65.

питање да ли формализам који из тога проистиче може угрозити његову суштину? Одговор је свакако потврдан. Формализам кумства изван стварне духовне повезаности може довести до губитка његовог смисла, што за собом повлачи и веровање у казне и несреће.

Љубав и поштовање у кумству морају бити усмерени ка заједничком учествовању у Светој Евхаристији и оприсутњењу Царства Божјег. Црква не доводи у питање кумства заснована на пријатељству, јер она могу бити племенит повод за њихово учвршћивање. Међутим, ако кумство није усмерено ка духовном узрастању учесника, оно губи свој суштински смисао. Стога, једини валидан критеријум за избор кума треба да буде заједничко учешће у духовном животу и узрастању. Уздизање пријатељства на виши ниво посредством духовног сродства неспојиво је са поменутиим критеријумом.

С друге стране, када се говори о савременом феномену нових кумстава и кумствима једне генерације, таква кумства су потпуно легитимна у оквирима Цркве под условом да кумови прихватају своје духовне обавезе о којима се говори у претходним поглављима. Овакав облик кумства заиста може допринети изградњи искренијих односа и имати ефектнији утицај на духовни развој детета.

Међутим, важно је напоменути да ни у прихватању одговорности које кумство носи са собом не треба претеривати. Традиционално, генерацијско преношење духовног сродства често може произвести одређене реперкусије за генерације које га наслеђују. Овде се мисли на последице формализма и ограничавања слободе и воље, што није у складу са живом природом Цркве и истинском суштином кумства.

5. ПОВЕЋАЊЕ БРОЈА КУМОВА И ИМПЛИКАЦИЈЕ НА ДУХОВНО СРОДСТВО

У овом поглављу пажња ће бити усмерена на феномен повећања броја кумова, као и на став Цркве према овој појави. Развој кумства прати пракса да на једном крштењу може учествовати само један кум, истог пола као и дете. Међутим, од IX века јавља се тенденција повећања броја кумова. Ова промена била је нарочити изражена међу припадницима виших друштвених слојева, који су из политичких или других интереса заснивали духовно сродство са више особа или породица.

Један од различитих аспеката ове појаве јесте тежња да свако дете добије различитог кума, што је довело до ширења круга духовних сродника и до потенцијалних социјалних импликација, укључујући и брачне сметње. Повећање броја кумстава може довести до додатног усложњавања

сродничких веза и импликација у виду појаве нежељених брачних сметњи, па се из тог разлога захтева посебан опрез и одговорност свих чланова духовног сродства. Овде се јавља јасна потреба за транспарентношћу духовног сродства, идентично крвном сродству.²² Посебно је важно избећи околности у којима један кум крштава више деце у различитим местима и последица венчавања те деце. У случају да се у незнању склопи брак за који се везује неотклоњива брачна сметња – постојеће духовно сродство, такав брак се поништава.²³

Једно од савремених питања које додатно оптерећује институцију кумства везано за контекст брачног права јесте однос између духовног сродства и брачних сметњи. Приметно је да у савременом друштву све већи значај добијају тзв. „венчани кумови“, док се улога кумова са крштења надовезује на улогу сведока са венчања. Међутим, улога сведока на венчању независна је од успостављања духовног сродства на крштењу. У контексту брачног права, то значи да се сведок на венчању касније може венчати са особом којој је сведочио у случају да та особа постане удова. Између венчаних сведока и супружника, дакле, не постоје брачне сметње, што је у контексту духовних сродника незамисливо.

Међутим, важно је нагласити да, иако се овај однос помиње као легитиман у теорији брачног права, због озбиљних социјалних и моралних последица које производи није прихватљив. Стога би, како би се избегле нежељене и непријатне околности, неопходно доследно поштовање принципа да сведок на венчању буде истог пола као и особа коју заступа. Ово не само да осигурава јасноћу између сведока и младенаца већ и спречава потенцијалне друштвене и моралне дилеме које се могу појавити у будућности. Ова логика је, уз друге разлоге и импликације, пренета на духовно сродство. То значи да Црква препоручује да кум или кума крштавају искључиво особе истог пола.

Говор о повећању броја кумова доводи до питања духовног одгоја крштаваног. Логично је поставити питање да ли се кум може посветити духовном развоју свог кумчета у случају када има више кумстава. Недостатак искрене посвећености у овом односу постаје очигледан зато што је немогуће једнако бринути о духовном напретку више особа. Овај проблем додатно осветљавају речи патријарха Павла, који је наглашавао да човек

²² Духовно сродство је облик сродства које је увек било присутно у свести Цркве кроз живо сведочење у оквирима литургијске праксе, док се прва норма брачне сметње појављује у VI веку, у Кодексу цара Јустинијана. Правило 53. Трулског сабора истиче да је духовно сродство неотклоњива брачна сметња за брак између кума и куметове мајке, док је у каснијем периоду проширена на кумово дете и кумче, што је други степен духовног сродства, Деврња, „Канонско-правна проблематика брачних сметњи“, 139.

²³ Мутавић, *Кумство и духовно сродство*, 53.

најбоље постиже своје циљеве када „телу не даје више него што му припада, а души не даје мање него што јој припада“.²⁴

6. КУМСТВО И РОДНА РАВНОПРАВНОСТ

Родна равноправност у Православној Цркви представља посебно дискусабилну и осетљиву тему. Савремене западне тенденције које настоје да уједначе права мушкараца и жена наилазе на различите критике у Источној Цркви. Једно од актуелних питања са којима се Црква суочава јесте положај жена у црквеном животу. Под утицајем савременог западног друштва и Цркве, често се истиче став да је улога жене у Цркви другостепена.²⁵ Недовољни познаваоци православну веру виде као традиционалну и конзервативну, подвлачећи њену патријархалну и андроцентричну природу, као и маргиналну улогу жене. Међутим, да је реч о незнању и да је истина супротна, потврђују многобројни научни прилози.²⁶ Социолошки значај оваквог проучавања додатно расте зато што православље представља део наше друштвене стварности, на коју утиче, али и која утиче на њега.

Поводи за писање текстова са феминистичким садржајем су бројни, посебно у контексту борбе са западним хришћанским начелима која се залажу за једнака права и равноправност. Један од најистакнутијих изазова и предмета критике феминистичких друштава односи се на рукополагање жена и њихово учешће у служењу Божанске Литургије и Светих тајни. Други значајан савремени пример јесте тзв. Аватон – забрана приступа женама на Светој Гори (Атосу), у оквиру Грчке Православне Цркве.²⁷ Док већина верника који познају учење и предање Цркве у овоме не види простор за дискусију, Православна Црква је принуђена да благовремено пружа објашњења на ове теме.

²⁴ Патријарх Павле, *Молишве и молбе: Заједно или одвојено, али увек као људи* (Београд: Свети Архијерејски Синод СПЦ, 1997), 67.

²⁵ Драгана Радисављевић-Ћипаризовић, „Жена у Цркви и свету: схватања савремених православних богослова и научни приступ“, in *Црква у љулуралистичком друштву*, ур. Јелена Максимовић и Андријана Крстић (Зрењанин: Хришћански културни центар, 2009), 139.

²⁶ Види у: Зорица Кубурић, „Жена у православљу између теорије и праксе“, in *Црква у љулуралистичком друштву*, ур. Јелена Максимовић и Андријана Крстић (Зрењанин: Хришћански културни центар, 2009), 149–172; Свенка Савић, „Феминистичка теологија у пракси“, in *Жене, религија, образовање: између духовности и љолиитике*, ур. Нада Секулић (Београд: Уметничко-истраживачка станица НАНДИ, 2001), 7–24; Радмила Радић, „Ставови о жени у радовима православних теолога“ in *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, ур. Марина Арсеновић-Павловић (Београд: Институт за новију историју, 1998), 113–126.

²⁷ Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, *Устави Светије Горе Аџонске* (Београд: Графичко предузеће „Академија“, 1959), чл. 186; Мирко Сајловић, „Забрана уласка женама на Свету Гору Атонску“, *Богословље* № 1 (2015): 215–239; Атанасије Ангелопулос, *Монашка заједница Светије Горе* (Света Форa Атонска: Манастир Хиландар, 1997), 139.

Став православних теолога широм света је једногласан у томе да питање немогућности рукополагања жена није изоловано од целине предања Цркве, вере у Тројичнога Бога, стварања, пада и искупљења и од тајне богочовечанског живота. Православно богословље приступа овом питању у контексту библијског учења о мушкарцу и жени, односно хришћанске антропологије, а не у перспективи људских права и једнакости, што су категорије које не одговарају хришћанском поимању односа између мушкарца и жене.²⁸

Од кључног значаја је чињеница да православни етос почива на поштовању личности, што представља темељни принцип који савремена западна друштва тешко прихватају. Тако ни личност жене и функције које обавља у Православној Цркви не указују на њену потцењеност, као што је иначе случај у западном хришћанству.²⁹ У контексту забране чинодејствовања жена у Православној Цркви важно је нагласити да се служба у Цркви не схвата као власт и сила, већ као sluжење и сведочење, које може постати мучеништво.³⁰

Феминистичке теорије које осуђују став Православне Цркве према родној равноправности углавном промовишу западну концепцију људских права, у којој се свештеничка служба и друга црквена звања посматрају као награда, а не као чин жртвовања и одговорног sluжења. У том смислу, православна жена није потцењена тиме што не може бити свештеник или имати приступ Светој Гори, јер је свештенство вид sluжења који подразумева жртву, али различиту од оне коју жена пружа у другим облицима живота.

Догматика Православне Цркве нас учи да је став Источних Отаца заснован на поштовању слободне воље. За њих се икона Божја у човеку налази у словесности и способности слободног избора. На тај начин, Оци Цркве су у жени видели пуну и савршену икону Божју, чиме се потврђује апсолутна равноправност жене с мушкарцем, уочљива у еклисиологији Православне Цркве.³¹

Ово поглавље се бави анализом примене концепта родне равноправности у оквиру институције кумства. Основно питање је да ли унутар кумства постоје разлике у улогама између мушкараца и жена, или је у том погледу

²⁸ Александар Шмеман, *Живети данас по Јеванђељу, изабрани чланци, беседе и записи*, прев. Матеј Арсенијевић (Никшић: Свевиђе – издавачка кућа Епархије будимљанско-никшићке, 2023), 163.

²⁹ Радисављевић-Гипаризовић, „Жена у Цркви и свету“, 143.

³⁰ Девора Белоник, „Положај жене у православној цркви и питање рукополагања жена“, in *Феминизам у хришћанству: жена у огледалу Светиој писма – православни став*, ур. Девора Белоник (Београд: Гутенбергова галаксија, 2002), 89 – 92.

³¹ Јован Зизјулас, „Сведочење и sluжење православне жене у уједињеној Европи: претпоставке и могућности“, in *Хришћанство и европске институције*, ур. Радован Биговић (Београд: Хришћански културни центар – Фондација Конрад Аденауер, 2003), 22.

ова институција родно равноправна. У практичном смислу, кључно питање је да ли жена у Цркви може преузети улогу сведока или јемца (*sponsora*), или је и то црквеним правилима ограничено.

Анализом различитих извора може се утврдити да црквена правила и пракса обезбеђују једнака права за мушкарце и жене у погледу кумства и успостављања духовног сродства. Потврда је један од најпознатијих списка из IV века, који се назива *Еџеријин њуџоис*, а који детаљно описује припрему и чин Свете тајне Крштења у Јерусалиму. У том спису се наводи да мушкарци долазе са својим кумовима (*cum patribus*), а жене са својим кумама (*cum matribus*).³² Етерија наглашава да су кумови и куме присутни у храму и учествују у чину: „на средини храма се налази епископ, док људи који се спремају за Крштење седају у круг око епископа, док иза њих стоје кумови и куме“.³³

Пракса Православних Цркава (Руска, Грчка и Српска) наглашава кумство истих полова, односно да жени кумује жена, а мушкарцу мушкарац. Овај принцип омогућава лакше успостављање односа између кума и кумчета, као и успешније духовно поучавање.³⁴ То значи да је улога жене у институцији кумства апсолутно једнака улози мушкарца. Међутим, то не значи да је у Цркви забрањено да мушкарац кумује женском детету или обрнуто. Истраживање Н. Мутавџића указује на значајне историјске разлике између византијске и романске праксе у вези с кумством.³⁵ Док западни извори до VIII века нису бележили случајеве кумовања супротног пола, овај обичај се након тога постепено проширио посредством јужне Италије, која је тада била под утицајем Византије, као и папа који су потицали са простора Византијске империје.³⁶ Овај податак јасно потврђује да је институција кумовања различитог пола постојала у Источној Цркви и да је прихваћена без оспоравања.

6. ЗАКЉУЧАК

Богословље о кумству и духовном сродству представља институцију чији је настанак и развој нераскидиво повезан са историјом хришћанства. Црквена историја сведочи да установа кумства никада није била предмет значајних спорова, већ је током векова имала важну духовну и социјалну улогу. Међутим, савремено доба донело је бројне друштвене и културне

³² Етерија, *Еџеријино љубовање у Свећу земљу*, прев. Душица Стојковић (Београд: Академија СПЦ за уметност и конзервацију, 2015), 122–124.

³³ Етерија, *Еѿтеријино ѿуѿовање у Свейу земљу*, 124.

³⁴ Перић, *Црквено право*, 141.

³⁵ Мутаваџић, *Кумсѣво и духовно сродсѣво*, 40.

³⁶ Lynch, *Godparents and Kinship*, 161.

промене које су утицале на разумевање кумства. Данас ова институција често добија нагласак на свечаности, материјалним издавањима и склапању формалних пријатељстава, док се њена духовна улога све више занемарује. Кумови морају бити свесни да њихова улога није само очување културне баштине, већ пре свега духовно старање о повереним им члановима црквене заједнице.

У ХХI веку Црква се суочава са бројним изазовима, а један од њих тиче се и институције кумства. Ова тема постаје све актуелнија како у теолошким и социолошко-религиолошким истраживањима, тако и у етнологским анализама које имају за циљ расветљавање историјског и савременог значаја кумства. Савремени теолози су позвани да, уз дужно поштовање народних обичаја и традиције, утврде границе између црквене праксе и културних елемената који су се временом интегрисали у институцију кумства. Крштење, а затим и кумство, нису фолклорни обичаји засновани на форми и стилу, већ суштински спасоносни догађаји у животу сваког верника. Кумство се данас налази на раскршћу између богословске и историјске функције, с једне стране, и модерних друштвених токова, с друге. Његова будућност зависи од тога да ли ће Црква успети да га реafirмише као аутентичну институцију духовног сродства, или ће оно наставити да деградира у пуку друштвену формалност.

Савремене промене у схватању кумства указују на све већи утицај индивидуалних избора у односу на традиционалне норме. Црква, у принципу, прихвата нове облике кумства под условом да они задржавају своју духовну суштину. Ипак, неопходна је опрезност од последица ширења броја кумова, како у погледу очувања духовног сродства, тако и у спречавању формализовања кумовских односа, што би угрозило суштинску сврху ове институције. У том контексту, препоручује се да кумовање остане ограничено на једног кума истог пола (са дететом), како би се очувала духовна веза и осигурало искрено посвећење духовном развоју детета.

Поред честих критика Цркве због патријархалне структуре и положаја жена у њој, анализа институције кумства у Православној Цркви показује да је она апсолутно родно равноправна категорија, својствена црквеној пракси и предању. Црквено-историјски извори потврђују да су мушкарци и жене вековима уназад имали истоветну улогу у кумству, као што имају и у Цркви. У том смислу, Православна Црква задржава своје вековно предање, али истовремено пружа простор за преиспитивање и разумевање положаја и улоге жена у различитим аспектима духовног живота, без нарушавања теолошких принципа који дефинишу њену еклисиологију.

БИБЛИОГРАФИЈА BIBLIOGRAPHY

ИЗВОРИ

- Етерија. *Еџеријино љуџовање у Свеџу земљу*. Превела Душица Стојковић. Београд: Академија СПЦ за уметност и конзервацију, 2015.
- Милаш, Никодим. *Православно црквено љраво*. Мостар: Издавачка књижница Пахера и Кисића, 1902.
- Продић, Слободан. *Книја љравиљ*. Требиње: Видослов, 2016.
- Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве. *Свеџо љисмо Нової завейи*. Београд: Штампарија Српске Православне Цркве, 2014.
- Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве. *Усџав Свеџе Горе Аџи-носке*. Београд: Графичко предузеће „Академија“, 1959.
- Свети Иполит Римски. „Апостолско предање.“ In *Дела аџостџолских ученика*. Прир. Епископ Атанасије Јевтић, 427–58. Врњци: Братство Св. Симеона Мироточивог – Требиње: Видослов, 2005.
- Saint John Chrysostom. *Baptismal Instructions*. Transl. Paul W. Harkins. New York: Newman Press, 1963.

СЕКУНДАРНА ЛИТЕРАТУРА

- Ангелопулос, Атанасије. *Монашка заједница Свеџе Горе*. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар, 1997.
- Белоник, Девора. „Положај жене у православној цркви и питање рукополагања жена.“ In *Феминизам у хришћансџву: жена у оїлегалу Свеџої љисма – љравославни сџав*. Ур. Девора Белоник, 89–106. Београд: Гутембергова галаксија, 2002.
- Васиљевић, Александар. „Канонскоправна анализа неотклоњивих брачних сметњи.“ *Боїословље* LXXXI, № 1 (2022): 59–76.
- Деврња, Зоран. „Канонско-правна проблематика брачних сметњи.“ *Боїословље* № 1 (2013): 123–144.
- Зизјулас, Јован. „Сведочење и служење православне жене у уједињеној Европи: претпоставке и могућности.“ In *Хришћансџво и европске ињџеїрације*. Ур. Радован Биговић, 19–27. Београд: Хришћански културни центар – Фондација Конрад Аденауер, 2003.
- Јелић, Дарко. „Служба лаика у светотајинском животу древне Цркве као образац за служење у савременом светотајинском животу.“ In *Срїска џеолоџија данас*. Прир. Богољуб Шијаковић, 332–352. Београд: Православни богословски факултет, 2012.
- Кубуровић, Зорица. „Жена у православљу између теорије и праксе.“ In *Црква у љлуралисџичком друшџву*. Ур. Јелена Максимовић и Андријана Крстић, 149–172. Зрењанин: Хришћански културни центар, 2009.

- Мутавцић, Никола. *Кумство и духовно сродство у списима оцаца и канонским зборницима православне Цркве*. Мастер рад. Београд: Православни богословски факултет, 2016.
- Патријарх Павле. *Молишве и молбе: Заједно или одвојено, али увек као људи*. Београд: Свети Архијерејски Синод СПЦ, 1997.
- Пантелић, Никола. „Село, сродство и породица.“ *Гласник Етнографског музеја* 28-29 (1966): 153-172.
- Перић, Димшо. *Црквено право*. Београд: Правни факултет Универзитета, 2006.
- Радић, Радмила. „Ставови о жени у радовима православних теолога.“ In *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*. Ур. Марина Арсеновић-Павловић, 113-126. Београд: Институт за новију историју, 1998.
- Радисављевић-Ћипаризовић, Драгана. „Жена у Цркви и свету: схватања савремених православних богослова и научни приступ.“ In *Црква у плуралистичком друштву*. Ур. Јелена Максимовић и Андријана Крстић, 138-148. Зрењанин: Хришћански културни центар, 2009.
- Савић, Свенка. „Феминистичка теологија у пракси.“ In *Жене, религија, образовање: између духовности и политице*. Ур. Нада Секулић, 7-24. Београд: Уметничко-истраживачка станица НАНДИ, 2001.
- Сајловић, Мирко. „Забрана уласка женама на Свету Гору Атонску.“ *Богословље* № 1 (2015): 215-239.
- Шапоњић-Ашанин, Снежана. „Свадба у служби обреда прелаза.“ *Зборник радова Народне музеја* 38 (Чачак, 2008): 325-376.
- Шмеман, Александар. *Живети данас по Јеванђељу, изабрани чланци, беседе и записи*. Прев. Матеј Арсенијевић. Никшић: Свевиђе – издавачка кућа Епархије будимљанско-никшићке, 2023.
- Ahmed, Fatima, and Alhaji Ali, Mustapha. “Politics of Godfatherism and its Implication on Socio-Economic and Political Development of Nigeria.” *American International Journal of Social Science Research* 4, № 1 (2019): 9-19.
- Alfani, Guido. “Spiritual Kinship Between Forman Norms and Actual Practice: A Comparative Analysis in the Long Run (from the Early Middle Ages until today).” In *New Directions in Spiritual Kinship*. Eds. Thomas Todne, Malik Asiya and Wellman Rose, 29-50. Cham: Springer International Publishing, 2017.
- Joseph, Lynch. *Godparents and Kinship in Early Medieval Europe*. New Jersey: Princeton University Press, 1986.
- Jussen, Bernhard. *Spiritual Kinship as Social Practice – Godparenthood and Adoption in Early Middle Ages*. Transl. Pamela Selwyn. Newark-London: University of Delaware Press and Associated University Press, 2000.
- Thomas, Todne, Wellman, Rose, and Malik, Asiya. “Re-sacralizing the Social: Spiritual Kinship at the Crossroads of the Abrahamic Religions.” In *New Directions in Spiritual Kinship*. Eds. Todne Thomas, Asiya Malik and Rose Wellman, 1-28. Cham: Springer International Publishing, 2017.

ALEKSANDAR VASILJEVIĆ

Institute of European Studies, Belgrade
av.iesbg@gmail.com

SPIRITUAL KINSHIP: CONTEXT OF CONTEMPORARY CHALLENGES

Summary: This research examines the contemporary understanding of the meaning and significance of the institution of godparenthood, starting from the question of whether it is being properly affirmed today? The central hypothesis of the work is based on the understanding of spiritual kinship as an element of essential and salvific importance in the economy of the Church, and not as a work of tradition and preservation of cultural heritage. By analyzing historical development, the author identifies key points of kinship that are, in the contemporary context, partially threatened. The research is directed towards the current challenges facing the institution in the 21st century. Key parts of the work discuss the discontinuity of spiritual kinship, the limitation of godparenthood to one generation, the implications of the increase in the number of godparenthoods, as well as the response of godparenthood to the principle of gender equality. ► *Keywords:* godparenthood, spiritual kinship, church law, sociology of religion, gender equality.